

▲ Helena Ondrášová během rozhovoru v listopadu 2018. Foto MRK – Adam Holubovský

Helena Ondrášová: „Všecko mám za sebou, i ty nejhorší věci...“

Anna Míšková

Vzpomínky bývalé dětské vězenkyně v tzv. cikánském táboře v Hodoníně u Kunštátu

Helena Ondrášová je v současné době poslední známou žijící bývalou vězenkyní tzv. cikánského tábora v Hodoníně u Kunštátu a v září 2019 oslavila 80. narozeniny. Při této příležitosti jsme se rozhodli uveřejnit dosud nepublikovaný rozhovor s touto vzácnou pamětnicí. Rozhovory byly realizovány dva: první proběhl v Šumperku u ní doma za přítomnosti audiodokumentátora Matyáše Dlaba, videodokumentátorky Anny Babjárové a fotografa Adama Holubovského, dotazy jsem kladla společně s Janou Horváthovou¹, druhý byl již v komorním složení pouze mezi mnou a pamětnicí.² Paní Helena je velmi zajímavá osobnost s těžkým životním osudem, který jí ovšem nijak neubral na její životní vitalitě či vtipu. Níže otištěný rozhovor byl redakčně upraven a pamětnicí autorizován.

V Muzeu romské kultury jsou uloženy také rozhovory s jejími sestrami – Marií, řeč. Květou, Ondrášovou³ a Marií Kryštofovou⁴. Tyto rozhovory, spolu s archivními materiály, utváří jedinečné svědectví o romské rodině a jejich osudech během druhé světové války i po ní. Rozhovory se sestrami Heleny byly natočeny na konci 90. let a jsou vyprávěními žen, které byly v době věznění v hodonínském táboře mladé dívky a jejich vnímání reality bylo odlišné od vnímání tříletého dítěte, kterým byla Helena. Stejně tak čas, který uplynul mezi dobou věznění a vzpomínkovými rozhovory je u sester jiná – rozhovory s Marií, řeč. Květou, Ondrášovou a Marií Kryštofovou byly natočeny v roce 1997,⁵ tedy v době, kdy jim bylo přibližně 70 let, s Helenou byl natočen v roce 2018, v době kdy jí bylo 79 let. Rozhovor s Helenou Ondrášovou je velmi unikátním svědectvím pohledu malého dítěte na věznění v tzv. ci-

kánském táboře. Vzpomínky Heleny na její dětství a internaci v tzv. cikánském táboře byly zajisté ovlivněny vyprávěním rodiny, stejně jako tím, že si důsledky, okolnosti či závažnost situace jako malé dítě pravděpodobně ani nemohla uvědomovat.

Helena Ondrášová se narodila v září roku 1939 jako předposlední dítě Marie Ondrášové (*4. 6. 1900) a Jana Ondráše (*15. 5. 1878). Jejími nevlastními⁶ sourozenci byli František (*19. 2. 1920), František Rajmund⁷ (*5. 9. 1921) a Anna (*23. 2. 1922), vlastními sourozenci byli Marie, řeč. Květa (*1. 1. 1926), Marie (*14. 11. 1928), Berta (*26. 9. 1931)⁸, Alois (*21. 10. 1933), Hilda (*23. 5. 1936) a Marie Soňa (*2. 9. 1942). V jedné domácnosti s nimi žila ještě také matka Marie Ondrášové Rozálie Enterová (*1860).⁹

Rodina před válkou bydlela v maringotce, na začátku války již bydleli v malém obecním domku v obci Tvorovice. Jan Ondráš byl zaměstnán jako koňský

POZNÁMKY

¹ Rozhovor s Helenou Ondrášovou, 6. 11. 2018, Šumperk; z nesebírkové kolekce MRK – NA 88/2018, NV 55/2018.

² Rozhovor s Helenou Ondrášovou, 12. 12. 2018, Šumperk; z nesebírkové kolekce MRK – NA 103/2018. Tento rozhovor obsahuje citlivé osobní informace a na přání pamětnice není přístupný pro badatele.

³ Rozhovor s Marií Ondrášovou, 20. 6. 1997, Liberec; ze sbírky MRK – V 81/97, V 24/2018, NV 210/2012 (digitalizace), NV 131/2017 (digitalizace), NV 138/2017 (digitalizace).

⁴ Rozhovor s Marií Kryštofovou, 9. 3. 1997, Prostějov; ze sbírky MRK – V 69/97, V 13/2018, NV 202/2012 (digitalizace), NV 124/2017 (digitalizace).

⁵ S Marií Kryštofovou byl natočen ještě jeden rozhovor v roce 2003, u kterého byl přítomen její syn a sestra Marie Soňa. Rozhovor s Marií Kryštofovou, 4. 9. 2003, Prostějov; ze sbírky MRK – A 42/2003.

⁶ U Františka Rajmunda bylo možné ze zápisu matrice obce Vojkovic, která je uložena v obci Dobrá, okr. Frýdek Místek, doložit, že jeho matkou byla Johana, dcera Františky Růžičkové. Na základě této informace a vyprávění tří výše zmíněných pamětnic se domnívám, že František, František Rajmund a Anna Ondrášovi pochází z prvního manželství otce rodiny Jana Ondráše.

⁷ V matriční knize obce Vojkovic je uveden pouze jako František, lze usuzovat, že mu rodina říkala Rajmunde, podobně jako v případě Marie, řeč. Květy. Není známo, zda šlo o tzv. romské jméno avernav či například o jméno udělené při birmování. Nicméně v některých úředních záznamech je již uváděn jako František Rajmund (např. v dotazníku k povolávacímu lístku č. 9 ze 14. 4. 1942. Moravský zemský archiv (MZA), B40 (fond Zemský úřad Brno, III. manipulace), k. 2397, f. 15.

⁸ Berta je v úředních dokumentech uváděná jako Ištvánová, podle pamětnice Heleny Ondrášové to bylo z důvodu zmatení na úřadech. Mohla by to ovšem vysvětlit dopsaná zpráva v matrice obce Lysice, kde je zapsáno narození Marie Soni Ondrášové. Dne 25. 10. 1942 bylo dopsáno nařízení Zemského úřadu v Brně ze dne

3. 7. 1933, že Jan Ondráš byl nemanželským synem Kateřiny Ištvánové, a tudíž by se měl správně jmenovat po své matce Ištván.

⁹ Hlášení o pobytu cikánů, Okresní úřad v Přerově, 28. 3. 1940. MZA, B40 (fond Zemský úřad Brno, III. manipulace), k. 2399, f. 117.

¹⁰ O předválečném životě rodiny Ondrášovy máme informace ze vzpomínkových vyprávění sester Ondrášových a dále také z pravidelných hlášení okresního úřadu v Přerově, který kvartálně zasilal informace o tom, jak rodina Ondrášových žije, jaké mají majetkové poměry a jak jsou s nimi spokojeni jejich zaměstnavatelé. Tato hlášení jsou uložena ve fondu Zemský úřad Brno v Moravském zemském archivu. V těchto hlášeních je i první zmínka o Heleně Ondrášové, kde je jako čtyřměsíční spolu se zbytkem rodiny uvedena mezi obyvateli „cikánské“ osady v Tvorovicích. Hlášení o pobytu cikánů, Okresní úřad v Přerově, 28. 3. 1940. MZA, B40 (fond Zemský úřad Brno, III. manipulace), k. 2399, f. 117.

¹¹ Hlášení o pobytu cikánů, Okresní úřad v Přerově, 28. 3. 1940. MZA, B40 (fond Zemský úřad Brno, III. manipulace), k. 2399, f. 117.

¹² Hlášení o odvodu vězňů ze sběrného tábora Hodonín u Kunštátu, Okresní úřad v Přerově, 21. 4. 1942. MZA, B40 (Zemský úřad Brno, III. manipulace), k. 2396, f. 93.

¹³ Hlášení o úrazu Františka Ondráše ve sběrném táboře Hodonín u Kunštátu – pád, 1. 7. 1942. MZA, B40 (fond Zemský úřad Brno, III. manipulace), k. 2397, f. 16.

¹⁴ V Auschwitz II-Birkenau jí bylo přiděleno vězeňské číslo Z-1366 (Nečas 1992: 196).

¹⁵ Jan Ondráš byl odvezen dříve, než začaly hromadné transporty protektorátních Romů a Sintů do Auschwitz II-Birkenau. V Auschwitz mu bylo přiděleno vězeňské číslo 36022. Viz http://base.auschwitz.org/wiezien.php?lang=en & ok=osoba & id_osoba=169924 (9. 4. 2020).

handlíř, později i jako příležitostný dělník, Marie Ondrášová pečovala o domácnost a společně se svou matkou příležitostně vypomáhala u sedláků v okolí. Starší sourozenci vypomáhali v domácnosti či se nechávali najímat na práce v okolí bydliště. Sestry Marie, řeč. Květa, a Marie chodily k místním sedlákům vypomáhat, a přispívaly tak k chodu domácnosti, mladší děti zůstávaly doma.¹⁰ František Rajmund byl zadržen na počátku roku 1940 za výtržnictví.¹¹ Stýkal se prý s „cikány“, propadl potulce, zahálčivosti a krádežím, byl označen za nebezpečného cizímu majetku. Ačkoliv v té době trpěl bércovým vředem, byl uznán za schopného práce a v dubnu 1942 byl transportován do kárného pracovního tábora v Hodoníně u Kunštátu.¹² V kárném pracovním táboře

se 30. června 1942 zranil během práce v lomu, když mu těžký kámen spadl na ruku. František Rajmund byl se zlomeninou lokte odeslán na doporučení lékaře MUDr. Habance do nemocnice v Brně.¹³ Jeho další osudy nejsou zatím známy. Anna byla transportována do koncentračního a vyhlazovacího tábora Auschwitz II-Birkenau prvním transportem protektorátních Romů a Sintů z Brna 7. 3. 1943, kde také neznámo kdy zemřela.¹⁴ Proč byla Anna odvezena separátně od své rodiny, dosud nevíme. O nejstarším bratru Františkovi nemáme žádné informace.

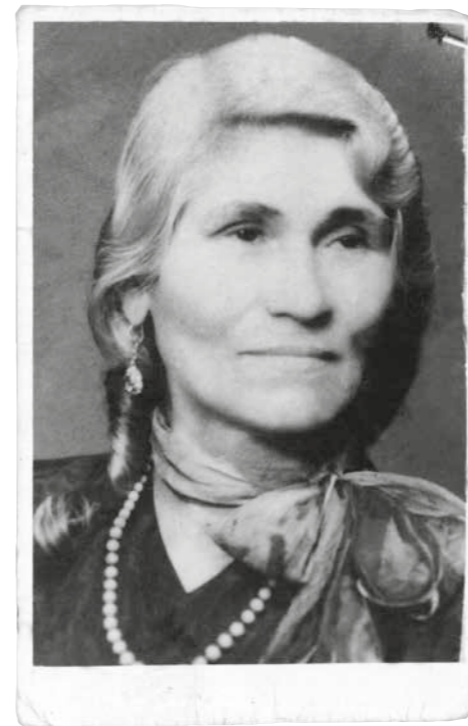
Helenin otec Jan Ondráš byl na jaře 1942 (přesné datum je neznámé) odvezen do koncentračního tábora Auschwitz I.¹⁵ Byl zastřelen při pokusu o útěk 18. června 1942 (Czech 1994: 182),

▲ Natáčení rozhovoru s Helenou Ondrášovou. Foto MRK – Adam Holubovský

tedy ještě předtím, než byla jeho rodina uvězněna v tzv. cikánském táboře v Hodoníně u Kunštátu. Podle výpovědi Marie, řeč. Květy, byl zatčen pro svou odbojovou činnost.¹⁶

Helena (v té době tříletá) byla společně s matkou, babičkou, zbylými sourozenci a bratrancem¹⁷ transportována nejprve do Přerova, odkud je po týdnu nuceného pobytu v místní škole dne 5. srpna 1942 odvezli do tzv. cikánského tábora v Hodoníně u Kunštátu. Její sestra Marie, řeč. Květa¹⁸, byla vybrána jako táborová ošetřovatelka, ačkoliv jí bylo pouze šestnáct let a neměla žádné vzdělání. V táboře se narodila nejmladší ze sester Ondrášových, Marie Soňa¹⁹. Marie Ondrášová přišla do tábo-

▲ Marie Ondrášová, matka Heleny Ondrášové, nedatováno. Archiv Heleny Ondrášové

ra v osmém měsíci těhotenství a na začátku září porodila Marii Soňu, která jako jedno z mála dětí narozených v táboře dobu věznění přežila. U porodu asistovala právě Marie, řeč. Květa, pro kterou to byla první zkušenost s porodem. Díky práci ošetřovatelky, kterou v táboře vykonávala Marie, řeč. Květa, pravděpodobně měla Helena s rodinou o něco snesitelnější podmínky. Marii, řeč. Květě, se podařilo svou rodinu zachránit před transportem vězňů do koncentračního a vyhlazovacího tábora Auschwitz II-Birkenau, kterým bylo na téměř jistou smrt odvezeno bezmála 800 vězňů. V tomto transportu byla pravděpodobně odvezena nejmladší sestra Heleny Marie Soňa. Na její osud vzpomíná Marie, řeč. Květa, a vypráví, že matka měla velký strach o své děti. Matčina přítelkyně Blažena Klocová²⁰, navrhla, že by se o Marii Soňu postarala. Nicméně srpnovým transportem nakonec byla odvezena právě Blažena Klocová, podle výpovědi sester i s malou Marií Soňou, zatímco rodina Ondrášova byla propuštěna v září 1943: „No a my jsme teda potom tam votuď šli domů, to kdybychom bývali věděli, máma si chudinka trhala vlasy z hlavy dolů, ale už to bohužel nešlo, jich odvezli všechny a Soničku s nima. Takže moje nejmladší sestřička byla ne tak jako my třináct měsíců (v koncentráku, pozn. A. M.), ale tři roky, tři roky.“²¹

Marie Soňa žije v současné době v Německu. V Nečasem vydaném seznamu vězňů tzv. cikánského tábora v Hodoníně nemá svůj osud uvedena babička Heleny Rozálie, její sestra Berta a Marie Soňa (Nečas 2014: 49). Rodina Ondrášova byla propuštěna z tzv. cikán-

¹⁶ Marie, řeč. Květa, vzpomínala, že zprávu o úmrtí svého muže se její matka dozvěděla od sousedky, která měla telefon a vzkaz jí předala. Ačkoliv rodina dostala později i telegram, ve kterém jim byla smrt oznámena, přesto si dále uchovávali naději, že Jan Ondráš je naživu, neboť nedostali zpátky žádné jeho věci, což považovali za dobré znamení. Jeho skutečný osud se dozvěděli až po válce. Rozhovor s Marií Ondrášovou, 20. 6. 1997, Liberec; ze sbírky MRK – V 81/97, V 24/2018, NV 210/2012 (digitalizace), NV 131/2017 (digitalizace), NV 138/2017 (digitalizace).

¹⁷ V seznamu vězňů z tzv. cikánského tábora uveden jako Alfréd Vrba (nar. 1937), zmiňuje se o něm Marie Květa ve svém rozhovoru. Nečas (2014: 49). Rozhovor s Marií Ondrášovou, 20. 6. 1997, Liberec; ze sbírky MRK – V 81/97, V 24/2018, NV 210/2012 (digitalizace), NV 131/2017 (digitalizace), NV 138/2017 (digitalizace).

¹⁸ Více o osudu Marie, řeč. Květy, Ondrášové viz vzpomínka v Nečas (2014: 78–83). Vzpomínka byla také publikována v dokumentárním filmu „To jsou těžké vzpomínky“ (2002).

¹⁹ Marie Soňa je uvedena v seznamu přírůstků do tábora dne 2. 9. 1942 s místem narození „Hodonín Bez. Boskowitz“ a poznámkou „Geboren in das ZL II“, tedy narozena v tzv. cikánském táboře II – Hodonín u Kunštátu. Viz Jmenný výkaz přírůstků. MZA, B40 (Zemský úřad Brno, III. manipulace), k. 2394, f. 957.

²⁰ Žena, o které Marie, řeč. Květa, vypráví, byla Blažena Klocová (*13. 8. 1924, ev. č. 3138, v Auschwitz II-Birkenau Z-9107), která jako první rodila v táboře, hned dne 3. 8. 1942 porodila syna Antonína, který 26. 8. 1942 zemřel.

²¹ Marie Soňa není uvedena v seznamech vězňů z Auschwitz II-Birkenau. V seznamech z koncentračního tábora Ravensbrück je uvedena jistě Marie Ondrášová, což by mohla být zmíněná Marie Soňa, ovšem má uvedeno datum narození starší sestry Marie Květy 1. 1. 1926, která však určitě Ravensbrückem neprošla, viz <https://www.pamatnik-terezin.cz/vezen/ra-marie-39%20> (11. 5. 2020). Rozhovor s Marií Ondrášovou, 20. 6. 1997, Liberec; ze sbírky MRK – V 81/97, V 24/2018, NV 210/2012 (digitalizace), NV 131/2017 (digitalizace), NV 138/2017 (digitalizace).

²² Rozhovor s Helenou Ondrášovou, 6. 11. 2018, Šumperk; z nesebírkové kolekce MRK – NA 88/2018, NV 55/2018.

²³ Videozáznam proslovu viz <http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/domaci/pri-my-prenos-pietni-shromazdeni-k-ucteni-pamatky-obeti-romskeho-holocaustu-v-hodonine-u-kunstatu> (27. 4. 2020).

²⁴ Otec Heleny Jan Ondráš.

ského tábora v Hodoníně u Kunštátu 20. 9. 1943 jako tzv. necikáni. Helena po propuštění žila s matkou a sourozenci v obci Tvorovice, později se rodina usadila v Prostějově, kde Helena chodila do školy. Po návratu z tzv. cikánského tábora byla rodina sousedy varována, že by mohlo dojít k dalšímu zatčení jejích členů. Plánovaný útěk na Slovensko skončil v Hrozenkově. Tam byli zadrženi četníky, ale díky rodinnému známému se Ondrášovi namísto koncentračního tábora dostali do věznice v Brně na Cejlu. Na konci války se vrátili do Tvorovic. Helenina matka Marie se po válce opět provdala. Helena se živila podomním prodejem textilu, společně s matkou, věštěním z karet či brusičstvím, které podědila po svém nevlastním otci.²²

Helena Ondrášová se jako čestný host zúčastnila pietního aktu v památníku Hodonín u Kunštátu, pořádaném 19. 8. 2018 k výročí 75. let od transportu vězňů z tábora do Auschwitz II-Birkenau. Ačkoliv byla pamětnice v té době již dlouhodobě nemocná, byla ochotná se pietního aktu zúčastnit. Byl to vzácný moment, který se dost možná již nikdy nebude opakovat, kdy na pietním aktu na místě bývalého tzv. cikánského tábora pronesla krátký a emotivní proslov²³ žena, která v něm byla jako malé dítě nedobrovolně uvězněna s celou rodinou. Ve svém proslovu Helena vzpomněla na to, jaké bylo věznění v tzv. cikánském táboře a vzpomínala také na svou sestru Marii, řeč. Květu, která se o ni starala a zachránila jim život, na její práci a na prožité utrpení.

► Helena Ondrášová s Annou Míškovou na pietním aktu v Hodoníně u Kunštátu, 19. 8. 2020. Foto MRK – Adam Holubovský

O životě před druhou světovou válkou

A on²⁴ měl jako nějakou jinou manželku dříve nebo?

Táta měl, no. Von si mámu vykoupil. Naši. Tatínek. Von byl bohatej. No, on ju mámu vykoupil, na Plumlově, jak je ten, jak je tam ta.

Zámek?

Zámek.

Na Plumlově.

Jak maminka tam byla, u jeptišek, no. No, von si ju vykoupil mámu. Táta si ju koupil.

To nám musíte povyprávět celý tenhle příběh.

(směje se) No. Vona, vona uklízela, tak, když byla mladá, máma byla krásná, krásavice! A, no máma, mámu by vzal každý, kdo ju viděl, no. A von i ju vykoupil. No, a ta jeho žena²⁵, tatínkova, jo, ta nevím, ta asi umřela, to já si nepamatuju, to jsou roky, to se nepamatuju, to jsem byla úplně štěně.

Jednak teda by mě ještě zajímalo, před tím, proč toho vašeho tatínka vůbec chtěli, proč ho hledali? Proč ho měli uvěznit?²⁶

Von byl Rom. Von nebyl gádžo. Ale gádže ani na nás – si nikdo nedovolil říct, že jako tatínek je tak. Von, von byl tak jak gádžo. Voni tak žili, po gádžovsky. Kdyby si, kde by mohl někdo čórovat, tak by mu řekl: „Já du mangeld.“²⁷ No. To by von nikdy nedovolil. Táta.

A on byl koňskej handlíř, takže on ještě

před válkou jezdil, s koňama?

No, von měl koně, však, o všechno přišel, když nás dali do lágru! Všechno!

O internaci v tzv. cikánském táboře v Hodoníně u Kunštátu

A vy jste přijeli do toho lágru, do Hodonínku, teda s vozama? S tou štráfkou?²⁸ S tou né!

Jak vás dovezli do toho Hodonínka?

No, autem! Unrou²⁹, my už jsme byli, nás zadrželi hned na tým, jak nás propustili z toho, nás zadrželi hned! Voni nás pustili, gádže se složili, aby nás jako tam vod-su, voni nás dali normálně do kriminálu! A gádže nás vykoupili, Němci se dali zaplatit! Tak dali peníze, ta obec naše, gádže měli rádi nebožtíka tátu, von tam byl známej, nebo táta byl koňskej handlíř! On byl zavalenej (prací, pozn. A. M.) táta.

Co se stalo s vaším tatínkem?

No! Oni ho potom chytli už, po nás, ne, ho měli. A nás do toho Hodonínka dovezli. Táta náš byl v tej druhej, v tej unře³⁰, to byly dvě unry, co posbírali, všecko dokopy.

A kam ho odvezli?

Do Osvětimi.

A víte, co se mu stalo?

Voni ho popra-(vili, pozn. A. M.). Napřed ho mučili, a pak ho popravili. A von jim stejně nic neřekl. No.

A vaše sestra Květa tam (v tzv. cikánském táboře, pozn. A. M.) pracovala na ošetřovně?

²⁵ První manželka Jana Ondráše Johana, roz. Růžičková.

²⁶ Jan Ondráš se pravděpodobně zapojil do odboje, byl také odvezen do koncentračního tábora Auschwitz II-Birkenau dříve než zbytek jeho rodiny.

²⁷ Pravděpodobně jde o slovo z romštiny *te mangel* – žádat, prosit.

²⁸ Slovo štráfka používá pamětnice pro označení kočovného vozu.

²⁹ Slovo unra používá pamětnice pro označení velkého auta, nákladáku. Pravděpodobně tak nákladní auto označuje díky tomu, že v poválečné době byly dodávky pomoci Správy Spojených národů pro pomoc a obnovu (UNRRA) distribuovány nákladními automobily.

³⁰ Pamětnice zde spojuje do stejné doby moment transportu jejího otce a transportu zbytku rodiny, ale v době internace rodiny v hodonínském táboře její členové již byli informováni o tom, že Jan Ondráš byl zastřelen při pokusu o útěk z koncentračního tábora Auschwitz, viz výše.

³¹ Podle Marie, řeč. Květy, se jednalo o Franze Herziga, kriminálního radu, respektive tajemníka/sekretáře německé kriminální policie. Franz Herzig byl říšský Němec, který na Moravě řídil „potírání cikánského zlořádu“, tedy i odsuny Romů a Sintů do tzv. cikánského tábora v Hodoníně a transporty do koncentračního a vyhlazovacího tábora Auschwitz (Nečas 1999: 135, 139; Nečas 1994: 228–229; Nečas 2014: 78).

³²Pamětnice zde spojuje dobu válečnou a poválečnou, kdy po válce již její sestry chodily do školy. Podle vyprávění Marie, řeč. Květy, nemohly ona ani její sestra Marie (později Kryštofová) chodit do školy, protože musely chodit pracovat k sedlákům. Soňa a Helena navštěvovaly školu po válce, Soňa se vyučila švadlenou. Rozhovor s Marií Ondrášovou, 20. 6. 1997, Liberec; ze sbírky MRK – V 81/97, V 24/2018, NV 210/2012 (digitalizace), NV 131/2017 (digitalizace), NV 138/2017 (digitalizace).

³³Pamětnice zmiňuje návštěvu současného památníku Hodonín u Kunštátu u příležitosti pietního aktu dne 19. 8. 2018.

Pracovala... Von³¹ si ju vybral! Von si ju vybral.

Povídejte nám o Květě.

S námi, ten koncentrák vlastně začínal. Takhle! To můžu říct, protože on si ju vybral na ošetřovnu, že mu bude pomáhat. Voni se neznali. JÓ? Ale von si ju vybral. No.

A ona měla nějaké vzdělání? Zdravotnické?

Ona měla! Sestra. Vona byla. Vona byla ukrutně vzdělaná. Ta měla vzdělání. Ale všechny měly školy, moje sestry.³² Akorát Hilda, ta byla trošku taky klepnutá. Dej jí pán bůh, kde je lehký nebe (*se zadržovaným smíchem*). Ta, jak měla ty dlouhé vlasy. Vona ve škole dycky mně říkala: „No, teď si napíšu to.“ A dycky říkala: „máma“ a já: „Budeš ticho! Furt vedle

mě!“ A zase to dělala, vona se nenaučila, ale představte si, že nenaučila se všechno pořádně, ale uměla číst! To bylo zajímavý! No. A do školy nikam nic. A vona uměla číst, ale jak? To já nevím. Vona si přečetla všechno, každej můj dopis. Já říkám: „Hildičko, jak si to čteš?“ – „No já umím!“ – No já říkám: „Tak mně to přečti.“ Ona četla.

Jak vypadal ten tábor?

Tábor? No, ty tam nebyl les! To bylo pryč! Tam byly baráky. Plno, jeden vedle druhýho, jak tam stojí ten, co my jsme byly,³³ tak jeden vedle druhýho, až dóle!

A vy jste byla na baráku s maminkou?

S maminkou! My děti byly s maminkama! Všechny děti, každý!

► Helena Ondrášová během rozhovoru hrála na harmoniku píseň z dětství.

Foto MRK – Adam Holubovský

A chlapi byli kde?

Chlapi byli v jiných barákách. To zase bylo, jak tam to je vohražený, tam to místo, jak je tam to, patří taky k Hodonínu, to víte? To patří vše, co tam vy to děláte.

Ještě za tím plotem?

Ano! Tam byly baráky. Tam byli chlapi. A mezi nima barákama byly dráty. No a tam, jak chytli, že se chtěou, jak nebožka sestra, Maruška, chtěla se s nebožtíkem Panschmannem³⁴, Panschmann von se jmenoval, tak voni se namlouvali tam, přes ty dráty, jenom u těch drátů, ale nesměl to vidět policajt, voni by je bejvali hned voddělali. A tam, když chytli, ženskou, s chlapem, tam někde bylo třeba místo, kde můžou podlézt, ten drát šel podlézt, no. A jak je chytli, tak na sobě je přímo, tak jak na sobě leželi, tak je vodstřelili. To dělali.

Jenom se s dovolením zeptám, to co říkáte, vy jste to viděla? Někdy?

Co?

Že je odstřelili. Když na sobě leželi.

To Květuška nám říkala! Po našich mluvila, že? Tam každej neuměl náš jazyk.

Myslíte romštinu?

Jak mluvíme my, Sintí, my máme svůj jazyk. No, tam bylo hodně Sintů. No tak ty holky si to říkaly. Nó. Anebo von taky podlel a vlezl k ženské do postele! Na těch barákách! No, a tak jak je čapli, když už neměl šanci, (práskne do rukou) tak je prostřelili. Na tým fleku.

No. A Berta ještě naše dostala pendrekem. (*směje se*) Za to, že tam zůstala stát. Nó? A mě si nikdo nevěšim, já jsem si líkala, hore dole, hore dole, mně si nikdo nevěšim, nikdo! A fajčila jsem si.

A proč ta Berta dostala pendrekem? Kde stála?

Tam nesměla stát! Tam se nesměli zdržovat!

A kde?

Na tym appelplatzu se nesměli zdržovat! Jedině u baráku! No a já takovej krteček, já jsem líkala hore dole. Mě si nikdo nevěšim. Možná jsem se jim líbila! Nó. Já jsem měla hlavu jak beránek, já nevím! Já nemám vysvětlení, ale mě si nikdo nevěšim, mávli rukou a šli. No. Mě navštěvovali psi. No. Dycky šli, čuchali, jestli mám něco. Ale neublížili mně.

Bála jste se těch psů?

No lekla jsem se, poprvé jsem se lekla. Ale pak už ne, už jsem věděla, že mě nepokoušou, on na nich dycky zavolal z tej ošetřovny, buďto Afra, Hilda, tak šli pryč. Nó. Ale když náhodou on tam nestál, tak mě porazili, požrali si žrádlo a šli si svojí cestou. (*směje se*) No, no.

Měla jste jídla dost, nebo jste měli hlad?

Hlad jsme měli. To je pravda. A já jsem si aji ten chlebiček, jsem dávala mamince, musela jsem a dycky jsem ji zapřísáhla: „Mami, až umřu, musíš si ten chleba vzít!“ Tak máma si ho musela vzít. A nebožtík Tomáš³⁵ mi dycky dával. A pak jsem lezla, tam byly dráty, jak se než se ještě z té ošetřovny šlo, tak ta ošetřovna měla dráty a vedly tak, aby tam nikdo nemohl jít. Tak já jsem to dycky podlela, po břichu a škrabala jsem se, a zabouchala jsem na tu zdi, aby mně Květuška pomohla. A Hildu málem tam chytli. No, a tu by zabili. Ona tam lezla, géri³⁶, měla ho-

³⁴ Žádný Panschmann se v seznámech vězňů sestavených prof. Nečasem nevyskytuje, pravděpodobně šlo o romské jméno aver nav. Později pamětnice zmiňuje jméno Kirsch, ovšem bez bližší specifikace.

³⁵ Pamětnice si nepamatovala příjmení ani datum narození Tomáše, v současné době není možné přesně identifikovat, o jakého Tomáše šlo.

³⁶ Romský výraz *géri* – nebožka, chuděra.

► Helena Ondrášová během rozhovoru.
Foto MRK – Adam Holubovský

rečky a vona tam lezla. Říká: „Květuško, takovou mám žízeň a – mám hlad,“ tak Květa, géri, ta nevěděla co. Ale tudletu by voddělali, kdyby ju bejvali našli pod tyma drátama. Hildu.

O posledním transportu z Hodonína do Auschwitz II-Birkenau 20. 8. 1943

Vyprávějte to od začátku, jak vaše sestra zachraňovala z toho auta.

No, von³⁷ ji poslal, ten doktor³⁸, von jí řekl: „Voni prej tedka chalujou.“³⁹ Jako, že žerou. Jó? A on jí říká, vona mu řekla, že jak si, jak nezachrání její sourozenci, tak že vod něj vovejde, že tam nebude pracovat, že bude tak tam s mámou.

Od Wroby jako.

Jo. Jo. On řekl: „Když je chceš zachránit, já u toho nebudu. Ty si připrav marodku, otevři dvěře a všechny vytahuj, koho chceš! Vem si.“ Napřed jí řekl: „Vem si jenom svoje sourozence.“ Kdepak, vona brala, co se dalo, co se dalo, kdo ji přišel do ruky, toho stáhla a mazal, hned je mašírovala na ošetřovnu a všechny okamžitě, aby lehli, a to už tam byl Wroba. No. A ještě dobře, kdyby bejvala čekala na nebožtíka Tomáše, tak by ju zastřelili přímo u toho auta.

A kam je měli vézt? Kam jely, ty děti?

No do Osvětimi! Co vodtamtuď vodváželi, a zas přiváželi, tam nebyli jenom tak. Voni vodjeli a přijeli zase s plným autem. A pak si to tam v Hodonínku, voddělali papíry, nó a vybírali si. Tak to dělali Němci.

To byl ten poslední velký transport, toho 21. srpna 1943.

Nó, nó, to byl ten poslední.

Takže, sestra takhle zachraňovala a vlastního bratra teda vlastně nemohla...

Nešlo, nešlo to, to nešlo. Voni, vona kdyby to udělala, pomohla mu z, aby von přešel na tej unře, tu jak to zavírají, jó? To bylo tak, tam zadělaný, tak vona kdyby tam šla, tak už by ji vodbouchli. A voni zrovna skončili to papírování a už to nešlo.

(...)

No. Tak takhle jsem já prožívala všecko, na co si můžu vzpomenout, všecko mám za sebou, i ty nejhorší věci. No. Sama jsem vonemocněla těžko potom. Byla jsem v sanatorce, tam mě z toho dostali, měli mě všude rádi. Já jsem nikomu neublížila. Aji sestřičky. Aji tady, když jdu někde, mají mě rádi.

Seznam použité literatury

- CZECH, Danuta, 1997. *Auschwitz Chronicle 1939–1945*. New York: Henry Holt and Company, ISBN: 9780805052381.
- NEČAS, Ctibor, 1992. *Aušvicate hi khér báro. Čeští vězňové cikánského tábora v Osvětimi II-Brzezince*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, ISBN 80-210-0398-7.
- NEČAS, Ctibor, 1994. *Českoslovenští Romové v letech 1938–1945*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, ISBN 80-210-0945-4.
- NEČAS, Ctibor, 1999. *Holocaust českých Romů*. Praha: Prostor, ISBN 80-7260-022-2.
- NEČAS, Ctibor, 2014. *Pamětní seznam II – Hodonín*. Praha: Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského, ISBN 978-80-86935-24-9 (brož.).

³⁷ Pamětnice pravděpodobně myslí dozorce Miroslava Wroby a svou sestru Marii, řeč. Květu.

³⁸ Dozorce Miroslav Wroba měl zdravotnický kurz, působil proto také jako zdravotník na ošetřovně.

³⁹ Romský výraz *te chal* – jíst.